

⁴² KARADAG, H. – SIT, M.: The Ottoman State Evaluation of Land Ownership for Economic Systems. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sos. Bilimler Derg.* 4, 2016. 45–65. p.

⁴³ AYDOĞDU, M.: The Concept of Medieval Feudal Ownership and Influences of the Land System in Ottoman Law on the Transfer and

Allocation of Agricultural Enterprises to Heirs. *Dokuz Eylül Univ. Hukuk Fakültesi Derg.* 17, 2016. 1–26. p.

⁴⁴ ÇORUHLU, Yakup Emre – UZUN, Bayram – YILDIZ, Okan: Conflict over the Use of Hagia Sophia: The Legal Case. *Land.* 2020. 9(10):350. <https://doi.org/10.3390/land9100350>.

⁴⁵ ÇORUHLU 2016. 110–120. p.

1. Bevezetés

A nagy felfedezések korától kezdve az európaiak nem pusztán katonai és gazdasági szempontból tettek szert világszerte növekvő hatalomra, hanem ezzel egy időben civilizációjuk és kultúrájuk bizonyos aspektusai – például a jogi normák vagy szabványok is – az idegen kultúrák részeivé váltak. Ez alól a hollandok sem jelentettek kivételt. Példaként szolgálhat erre a folyamatra a Hollandia és Nyugat-Frízföld által kiadott, a házassági jogviszonyt és a törvényes öröklést szabályozó 1580. évi *Politieke Ordonnansie* (Politikai Rendelet). Írásomban e rendelet néhány releváns elemét és ezeknek a Hollandián kívüli területeken kifejtett hatását vizsgálom, különös tekintettel a polgári házasság, valamint a törvényes házastársi öröklés intézményére. Elemzésem során kitérek azon kérdés vizsgálatára, hogy a polgári házasság intézménye hogyan hatott a mai Egyesült Államok területén 1620-ban, a zarándokok (*pilgrim*) által alapított Plymouth közösségre. A zarándokok esetében a holland jogi szabályozás hatása elsősorban azon angol férfiak és nők körében mutatkozott meg, akik átmenetileg Hollandiában, azon belül is inkább Leidenben tartózkodtak. Tanulmányomban ezen túl azt is megvizsgálom, hogy miképpen gyakorolt hatást a római–holland jogrendszer – beleértve az 1580. évi Politikai Rendeletet is – Dél-Afrikában. Az elemzés fókuszába itt a házastársi törvényes öröklés kerül, amely magában foglalja a politikai rendelet dél-afrikai recepciójának áttekintését, valamint az esetlegesen azóta bekövetkezett változásokat is.

2. A római–holland jogrendszer háttere és a Politikai Rendelet elfogadása

Németalföld eredetileg a burgundi hercegek uralma alatt állt, ez a cím azonban idővel a spanyol királyokra szállt.² Később, a 16. században lázadások törtek ki a spanyol uralom ellen, amelyek abban csúcsosodtak ki, hogy a hét északi tartomány 1579-ben létrehozta az Utrechti Uniót, amelynek vezető tartománya Hollandia lett.³ A holland tartomány joga, azaz a holland–római jogrendszer a holland szokásjog és a római jogi elvek együttes alkalmazásából fejlődött ki.⁴ Dionysius Godefridus van der Keessel arról ír, hogy Hollandiában a római jog recepciója szubsidiárius jelleggel (*in subsidium*) ment végbe.⁵ Egy másik holland jogi szakteknitely, Johannes Voet beszá-

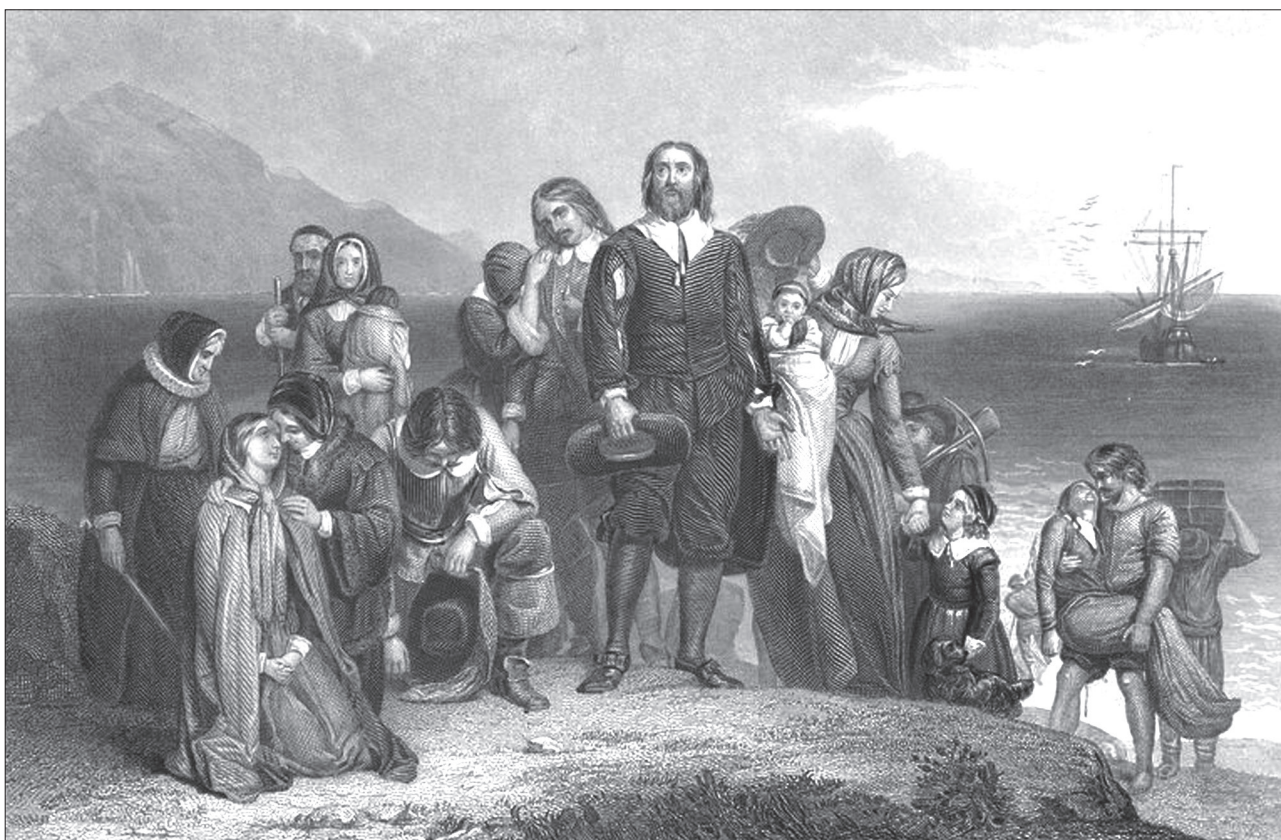
Haitas, Daniel

Hollandia és Nyugat-Frízföld 1580. évi *Politieke Ordonnansie* és annak egyes hatásai az angolszász világra¹

molója szerint jogi ellentmondás esetén elsődlegesen az írott és íratlan helyhatósági státúumokat, majd ezek után az íratlan törvényeket és a kialakult szokásokat kellett figyelembe venni, s a római jog, illetve a kánonjog alapján hozott döntéseket csak akkor lehetett alapul venni, ha az említett jogforrások nem nyújtottak megfelelő választ a jogi kérdésre.⁶

Hollandia és Nyugat-Frízföld Politikai Rendeletét 1580. április 1-jén fogadták el, amely később a holland–római jogrendszer legjelentősebb státúumává vált.⁷ A 16. századi Németalföld legfontosabb jogalkotási produktumaként tartják számon, hiszen megalkotásának célja az volt, hogy a különböző jogi problémákat – például a házasság és az öröklés intézményét – érintő ellentmondásos jogi rendelkezések között koherenciát teremtsen.⁸ Ami e jogi dokumentumnak a házasság jogintézményére vonatkozó történeti hátterét illeti, meg kell jegyezni, hogy 1572-ben Hollandia és Zeeland tartományok felett a protestánsok vették át a hatalmat.⁹ Ez a házasságot illetően változásokat hozott magával ezeken a területeken,¹⁰ amelyekben a törekvésekben is megnyilvánult, hogy a házasság protestáns nézetek alapján megreformált intézményének szabályozására új jogi keretet kellett teremteni. Ezeket az új jogi kereteket rögzítette az 1580. évi Politikai Rendelet.¹¹

A házasság szentségének hagyományos római katolikus felfogása a protestáns reformáció égisze alatt háttérbe szorult, a házasságnak egy másik felfogása került előtérbe.¹² Az 1580-as Politikai Rendeletnek megfelelően ugyanis a házasságkötések lebonyolítására a kormányzat kapott hatáskört.¹³ A világi hatóságok felhatalmazást kaptak a házassági ügyek szabályozására, amely a házasságok a magisztrátusok vagy a holland református egyház képviselői előtt történő megkötését is magában foglalta.¹⁴

A zarándokok megérkezése az Újvilágba³²

Ez a folyamat hatással bírt a Hollandián kívüli területekre, valamint azon angol bevándorlók kultúrájára is, akik ezeken a területeken éltek. A történelem során őket zarándokként (*pilgrim*) ismerhettük meg.

3. A zarándokok: kezdetek Angliában, majd élet a Holland Köztársaságban

A zarándokként ismertté vált csoport gyökereinek feltárásához az angol reformáció eseményeit szükséges először szemügyre venni. A független anglikán egyház megalapítása után felmerült a kérdés, illetve vita tárgyává vált, hogy milyen természetűnek kell lennie az új egyházi intézményrendszernek. Néhányan azt gondolták, a reformtörekvések nem voltak elég radikálisak akkor, amikor az új egyház római katolikus befolyástól való megtisztításáról volt szó.¹⁵ A radikálisabb változásra törekvők voltak például a puritánok, akik két csoportra oszlottak. Az egyik csoportot azok a puritánok alkották, akik az anglikán egyház kereteiben kívántak maradni, de további reformokat szerettek volna bevezetni, a másik csoportot a szeparatisták alkották, akik teljes mértékben el kívántak szakadni az új egyháztól.¹⁶

A zarándokok Kelet-Angliában élő szeparatisták voltak,¹⁷ akik közül néhányan 1607-ben elhatározták, hogy az üldöztetés elől Hollandiába menekülnek, majd 1608-ban valóban kivándoroltak az országból.¹⁸ William Bradford, a Plymouth-kolónia egyik alapítója és egyben kormány-

zója is, egyik írásában kifejtette, hogy a nehézségeknek köszönhetően, amelyekkel meg kellett küzdeniük, „közös megegyezésre jutottak, és elhatározták, hogy Németalföldre vándorolnak, ahol – mint hallották – minden embert megillet a vallásszabadsághoz való jog”.¹⁹ A csoport először Amszterdamba vándorolt, majd végül Leidenben telepedett le.²⁰ A közösség azonban anyagi nehézségekkel küzdött, amely miatt egyre feszültebbé vált a helyzetük a városban.²¹ A város egyre kényelmetlenebbé vált a közösség tagjai számára, a megváltozott politikai és vallási nézetek miatt pedig egyre kevésbé volt biztonságos az ott-tartózkodás.²²

Emellett a közösség tagjai az őket körülvevő társadalom közérkölcsei felfogása és ennek a közösségükre gyakorolt hatása miatt is aggodalmaskodni kezdtek, továbbá az az elhatározás is ösztönző hatással volt rájuk, hogy a keresztény hittérítést a világ másik felén is gyakorolhassák.²³

Ezek a körülmények együttesen vetették fel a közösség tagjaiban az Amerikába költözés lehetőségének gondolatát.²⁴ A letelepedés előkészítéseként a leideni zarándokok közösségének vénei tárgyalásokat folytattak az amerikai földszerzés lehetőségeiről 1617-ben.²⁵ Ennek eredményeként a közösség kiváltságlevelet kapott, amely felhatalmazást adott számukra, hogy Hudson közelében telepedjenek le. Ez a terület abban az időszakban Virginia gyarmati területeihez tartozott.²⁶ 1620 augusztusában elindultak Delfshavenből, Angliában egy kis időre megpihentek, majd partra szálltak az Újvilágban.²⁷ Ahogy William Bradford feljegyzéseiben is olvasható: „Így hagyták el e szép

és kellemes várost, amely közel 12 évig élőhelyük volt, vissza sem néztek többé, csak az égre emelték tekintetüket, számukra kedves otthonukra gondoltak, és lelkükben megnyugvást leltek.”²⁸ A zarándokok azonban nem Virginia területén telepedtek le, hanem Plymouth Rock környékén, New England területén 1620. december 26-án.²⁹ Mivel nem a kiváltságlevélben meghatározott területen belül szálltak partra, Bradford a következőket írta: „szabadságuk határait saját maguk jelölik ki, mert nem létezik felettük hatalom, amely parancsolhatna nekik.”³⁰ Ennek következtében a zarándokok aláírták az ún. Mayflower Megállapodást, amelyben hozzájárultak, hogy „szövetséget kötnék és polgári politikai közösséggé alakulnak.”³¹

4. A holland befolyás és a polgári házasság

A Holland Köztársaságban töltött idő valóban rányomta bélyegét a zarándokok közösségére több szempontból is. Leszögezhetjük, hogy a pilgrim közösség kultúrája a Leidenben töltött idő alatt továbbfejlődött.³³ Fejtegetéseim szempontjából ennek az időszaknak az utóhatásai közül az lesz releváns, amely a Plymouth közösség polgári házasságra vonatkozó gyakorlatát határozta meg. William Bradford – akit kormányzónak is megválasztottak – 1621. május 12-i feljegyzéseiből kiderül, hogy az első polgári házasságot a magisztrátus előtt kötötték meg, „Németalföld tiszteletre méltó szokásai alapján, amelyeknek megfelelően korábban éltek.”³⁴ Bradford Jean F. Le Petit 1601-ben írt munkáját idézi, a *La Grande Chronique Ancienne et Moderne de Hollande*-t, amelyben az áll, hogy „Ezt a rendeletet vagy törvényt a Németalföldi Egyesült Tartományok adták ki 1590 környékén. Ez alapján bármilyen vallású személy (törvényes és nyilvános közzététel után) a városházán vagy állami hatóság előtt törvényesen házasságot köthet.”³⁵

Némi zavar észlelhető a leírásban a polgári házasság intézményének bevezetése kapcsán, mert azt nem 1590-ben, hanem 1580-ban vezették be.³⁶ Mindenesetre azt is le kell szögeznünk, hogy a Plymouth-ban letelepedett zarándokok közül többen már a leideni tartózkodásuk idején polgári házasságot kötöttek.³⁷

Ami az angol házasságot illeti, az újonnan megalapított anglikán egyház szabályai szerint a házasság szentsége megkérdőjelezhetetlen volt, azt kizárólag pap közreműködésével lehetett megkötni, valamint a házastársak számára gyakorlatilag lehetetlen volt a válás.³⁸ Elmondható tehát, hogy a házasságot szentségként tisztelő felfogás és a rendszer, amelyet Hollandiában felváltott a polgári házasság intézménye, Angliában továbbra is létezett a római katolikus egyházban kialakult nézeteknek megfelelően.³⁹

A következő rövid történet jól érzékelteti az Amerikában letelepedett pilgrim közösségben és az Angliában uralkodó viszonyok közötti éles különbséget a házasságot illetően. Amikor Edward Winslow, aki az első Plymouth-kolóniában kötött polgári házasságban a vőlegény volt, üzleti ügyek miatt 1615-ben visszatért

Angliába, William Laud, a puritánellenes érsek a Plymouth közösségben uralkodó házassági szabályokról kérdezte őt. Miután Winslow elárulta, hogy magisztrátusként maga is kötött polgári házasságokat, Laud érsek 17 hétre börtönbe záratta.⁴⁰

Végül a polgári házasság intézménye vált az uralkodó normává és általános gyakorlattá a Plymouth közösségben.⁴¹ Így mutatkozott meg tehát az 1580-ban kiadott holland Politikai Rendelet jogi hatása a plymouthi angol telepesek életében és viszonyaiban. Ez példázza, hogy a pilgrimek miképpen tették politikai közösségük és jogrendjük alapjává a holland rendeletben foglalt szabályokat az Újvilágban. Emellett az is megállapítható, hogy a Massachusettsi Bay-kolónia szintén átvette a polgári házasság gyakorlatát, és emellett is szólnak érvek, hogy az Egyesült Államok egész területén érvényesülő házassági szabályok is a Plymouth-kolónia szokásaiban gyökereznek.⁴²

5. Dél-Afrika, az 1580. évi Politikai Rendelet és a házastársi öröklés intézménye

A Holland Kelet-Indiai Társaság volt az első multinacionális részvénytársaság a világon, amely hatalmas szerepet játszott a holland befolyás és hatalmi érdekek érvényesítésében a világ minden táján.⁴³ Ennek egyik példája a holland jognak a világ országainak jogrendszerébe ültetése, ami többek között Dél-Afrikában is megtörtént. A Holland Kelet-Indiai Társaság tagjaként Jan van Riebeeck ellátmánytáborot hozott létre 1652. április 6-án a Jóreménység-foknál (amely ma Dél-Afrika része), ez pedig magával hozta a római–holland jog e területen történő „receptióját” is.⁴⁴ Később, 1806-ban Fokföld brit fennhatóság alá került, azonban a római–holland jog nem tűnt el a jogrendszerből, hanem inkább az angol jogi kultúra elemeivel keveredve egyfajta hibrid jogrendszer jött létre.⁴⁵ 1910. május 31-én alakult meg a Dél-Afrikai Unió, amely a Brit Birodalom önkormányzattal rendelkező gyarmata lett.⁴⁶ Az Uniót Fokföld, Natal, Oranje és Transvaal egyesítésével hozták létre,⁴⁷ az utóbbi három területet a Fokföldről származó búrok telepítették be, amely az 1830-ban kezdődő Nagy Vándorlásnak (*Nagy Trek*) nevezett migrációs folyamat eredményeként zajlott.⁴⁸ Ezek hatására Fokföld jogrendszere vált Dél-Afrika teljes területén érvényes joggá.⁴⁹ A dél-afrikai jogban érvényesülő római–holland befolyás az 1580. évi Politikai Rendeletnek volt köszönhető. Az alábbiakban ezzel összefüggésben a házastársi (végrendelet nélküli) törvényes öröklés intézményének vizsgálatára helyezem a hangsúlyt.

Azon túl, hogy az 1580. évi Politikai Rendelet meghatározta a házassággal kapcsolatos normákat, egységes szabályozást kívánt nyújtani a végrendelet nélküli, azaz törvényes öröklésre vonatkozóan is Hollandiában. Ezeket a szabályokat a 19–28. cikkelyek tartalmazták. A 19. cikkely szerint:

*„E rendelet hatálybalépésével az államok visszavonnak és hatályon kívül helyeznek minden, a Holland Egyesült tartományok és Frízföld területén érvényes, írásba foglalt jogot, szokást és törvényt, amelyek a végrendelet nélküli halálesetekre vonatkozó szabályokat vagy a törvényes öröklésre vonatkozó normákat tartalmazták. E hatályon kívül helyezett normák az ingó és ingatlan tulajdon öröklésére vonatkozó rendelkezéseket is magukban foglalták. Mostantól a jövőbeli esetekre vonatkozóan kizárólag e rendelet normái alkalmazandók.”*⁵⁰

Hollandiában korábban a törvényes örökléssel kapcsolatos jogi szabályozás rendkívül inkoherens volt. Észak-Hollandiában az ún. *Aasdom*-törvényeket alkalmazták, míg Dél-Hollandiában az ún. *Schependom*-törvények voltak érvényesek.⁵¹ Az 1580. évi Politikai Rendelet megalkotásának ebben a vonatkozásban az volt a célja, hogy a továbbiakban a *Schependom*-törvények egységesen szabályozzák Hollandia egész területén az öröklési kérdéseket.⁵²

A „*Schependom*” kifejezés a „*Schepenen*” szóból származik, így nevezték a holland magisztrátusokat. Az „*Aasdom*” szó jelentésének gyökerei az „*Aazing*” kifejezésből származnak. Az „*Aazingok*” Hollandia északi régióiban tevékenykedő tisztségviselők voltak, akiknek feladata az igazságszolgáltatás volt.⁵³ Az elvi különbség e két rendszer között abban rejlik, hogy az *Aasdom*-törvények szerint az örökgyógy vagyonát az elhunyt legközelebbi rokona örökölheti. Ez a rendszer a képviselői elvet (*ius repraesentationis*) nem ismeri el.⁵⁴ A *Schependom*-rendszer lényegét meghatározó elvi háttér a parentélaris öröklési szisztéma adja, amelynek lényege, hogy a vagyon azokra a személyekre áramlik vissza, akikől az származott.⁵⁵

Észak-Hollandiában komoly ellenállásba ütköztek azok a törekvések, amelyek arra irányultak, hogy az 1580. évi Politikai Rendelet alkalmazásával a törvényes öröklést meghatározó *Schependom*-rendszer érvényesüljön egységesen Hollandia minden régiójában. Ennek egyik eredménye az lett, hogy Észak-Hollandiában 1599-ben új törvényt – az új *Aasdom*-törvényeket – fogadtak el.⁵⁶ Tanulmányom szempontjából az 1580. évi Politikai Rendelet által elfogadott elvek közül az lesz releváns, amely nem ismeri el a házastárs öröklési jogát, ha az örökgyógy végrendelet nélkül hunyt el.

Végrendelet nélküli elhalálozás esetén az 1580. évi Politikai Rendelet a következő módon határozta meg az öröklési sorrendet: a vagyont elsősorban az örökgyógy leszármazói örökölhettek, leszármazók hiányában az örökgyógy felmenői (szülei), a sorrendben őket követik a testvérek és az ő leszármazói, majd a nagyszülők és végül a szülők testvérei és azok leszármazói.⁵⁷ A rendelet által meghonosított *Schependom* öröklési rendszer, majd annak 1594-ben kiadott értelmező rendelkezései meghatározták, hogy a házastársak között miképpen alakul az öröklés.⁵⁸ Ha az örökgyógnak nem maradt más rokona, aki örökölhett volna, vagyona az államra szállt, házastársa nem örökölhett.⁵⁹

A Holland Kelet-Indiai Társaság befolyásának és területeinek növelése során felmerült a kérdés, hogy a tengerentúli holland gyarmatokon milyen jogot alkalmazza-

nak. 1621-ben a holland hatóságok úgy döntöttek, hogy – egyéb törvények mellett – az 1580. évi Politikai Rendeletet kell alkalmazni a gyarmatokon is.⁶⁰ Később a holland parlament 1661-ben kihirdette az *Octrooi*t, amely Holland Kelet-Indiában és a határain kívül álló területeken meghatározta a törvényes öröklés rendjét. A törvény hatálya kiterjedt azokra is, akik ezekről a területekről származtak. Fokföldön szintén ez a törvény lépett életbe, hiszen 1652-től Fokföld is Hollandia gyarmati területeihez tartozott.⁶¹

Az 1661. évi *Octrooi* a törvényes öröklésre vonatkozóan az 1580. évi Politikai Rendelet szabályait vette át. A *Raubenheimer v. van Breda*-ügyben hozott döntés kimondta: „Az alkalmazandó jog bár bonyolult, korántsem homályos. A Holland Parlament által a Holland Kelet-Indiai Társaságra vonatkozó, 1661. január 10-én kihirdetett statútum egyértelműen rendelkezik a törvényes öröklés rendjéről e gyarmaton [Fokföldön]. A statútum – egy módosítást kivéve – az 1580. évi Politikai Rendelet normáit vette át az öröklésre vonatkozóan, a hozzá fűzött, 1594-ben kiadott értelmező rendelkezéseket tartalmazó ediktummal együtt.”⁶²

Érdemes megemlíteni azt is, hogy 1717-ben a Jóréménység-fok kormányzója és a mellette felállított tanács felügyelte az árván maradtak gyámügyi tanácsát. A tanács feladata volt – a Politikai Rendeletben, az 1594. évi értelmező rendelkezésekben és az 1661. évi *Octrooi*ban foglaltaknak megfelelően – azoknak az öröklési ügyeknek az adminisztrációja, amelyek esetében az örökgyógy végrendelet hátrahagyás nélkül hunyt el.⁶³

Így az 1580. évi Politikai Rendelet Dél-Afrika jogának részévé vált. Az idők folyamán azonban változott a jogrendszer, amelynek egyik állomása a Dél-Afrikában 1934-ben kihirdetett Öröklési Törvény, amelynek az volt a célja, hogy kiküszöbölje a „törvényes öröklés méltánytalanságot eredményező szabályait” azáltal, hogy a túlélő házastársak számára is jogi lehetőséget biztosított az öröklésre.⁶⁴ Az új törvény kimondta, hogy

*„ha a házasság megkötésével közös tulajdon keletkezett a vagyontárgyakon, és az örökgyógy után maradtak leszármazók, akkor a házastársat a vagyonból egy gyermekrész illeti meg (ebben a kontextusban a házastársra úgy kell tekinteni, mintha az örökgyógy gyermeke lenne), vagy annyi rész illeti meg, amely a közös tulajdoni részével együtt nem haladja meg a 10 000 randot, tekintet nélkül arra, hogy melyik a nagyobb értékű örökrész.”*⁶⁵

„Ha a házasság fennállása alatt nem keletkezett közös tulajdon, és az örökgyógnak születtek leszármazói, akkor a túlélő házastársat egy gyermekrész illeti meg, vagy 10 000 rand, tekintet nélkül arra, hogy melyik a nagyobb értékű örökrész.” (2. cikk)

„Ha az örökgyógnak nincsenek leszármazói, de vannak túlélő szülei vagy testvérei, a túlélő házastársat az örökgyógy vagyonának fele illeti meg, vagy 10 000 rand, tekintet nélkül arra, hogy melyik a nagyobb értékű örökrész.” (3. cikk)

Végül pedig, ha az elhunyt házastársnak nincsenek túlélő szülei vagy testvérei, az örökhagyó teljes vagyonát a túlélő házastárs örökli. (4. cikk)

E törvény elfogadásával látható egyfajta eltávolodás a Dél-Afrikában bevezetett római–holland öröklési normáktól, amelyek a 20. század elejéig nem rendelkeztek a túlélő házastárs jogairól végrendelet nélküli öröklés esetén.⁶⁶ Ezzel tulajdonképpen elismerést nyert az, hogy a házasság fennállása alatt mindkét házastárs hozzájárul a másik vagyonának gyarapításához, valamint az is, hogy a túlélő házastárs örökölhet elhunyt házastársa után. Ezek az elvi változások különösen azért fontosak, mert az özvegyek a társadalom sérülékeny csoportját alkotják.⁶⁷ A túlélő férj számára saját vagyona biztosította a megfelelő megélhetést, azonban a túlélő feleség gyakran nélkülözte a megélhetéshez szükséges anyagi háttérrel, és túlélésének záloga általában a gyermekei támogatása volt.⁶⁸

A fentiek alapján tehát megállapítható, hogy a hosszú időn keresztül érvényes 1580. évi Politikai Rendeleten alapuló római–holland jogi szabályozásban a törvényalkotó hozott változtatásokat Dél-Afrikában. Az 1988-ban hatályba lépett 1987. évi LXXXI. törvény hatályon kívül helyezte az 1580. évi Politikai Rendeletet és az 1661. évi *Octrooit*.⁶⁹ A törvény taxatív fel is sorolja a hatályon kívül helyezett cikkelyeket és jogi normákat, így többek között az 1580. évi Politikai Rendelet 19–28. cikkelyéig terjedő részét, az 1594. évi értelmező rendelkezéseket és az 1661. évi *Octrooit*.⁷⁰

6. Összegzés

Tanulmányom célja az volt, hogy igazolja az 1580. évi holland *Politieke Ordonnansie* Hollandia határain kívüli jogi kultúrákban érvényesülő hatásait. Olyan jogi elvek érvényesüléséről van szó, amelyek az angolszász jogi kultúra részeivé váltak. Ez a folyamat nyilvánvalóan a holland, tágabb értelemben az európai befolyás és hatalmi érdekek kiterjesztésének részeként értelmezhető.

A polgári házasság intézményének a zarándokok általi bevezetése a Plymouth-kolóniában – amely jelenleg a Massachusettsi Nemzetközösség néven ismert – teljes értékű bizonyítéka annak, hogy a zarándokok kultúrájára erős hatást gyakoroltak a Holland Köztársaság területén eltöltött évek. Illusztratív példa ez arra, hogy milyen eredménnyel járt az angol és a holland civilizáció és kultúra találkozása. A Plymouth-kolónia megalapítása tehát nem pusztán az angol és amerikai történelmi fejlődés szempontjából jelentős esemény, hanem a holland történelem alakulása szempontjából is.

Az 1661-es *Octrooi* révén a holland „jogi örökség” része volt az 1580. évi Politikai Rendelet. Az angol és a holland jogi hagyományok találkozásának következményei Dél-Afrikában is megmutakoztak, mivel a holland letelepedés a brit fennhatóság alatt történt. Ennek köszönhetően egyfajta hibrid jogrendszer alakult ki, amely a római–holland és az angol jog elemeit ötvözte.

Az 1580. évi Politikai Rendeletben szabályozott, a Plymouth-kolóniát alapító angol telepesek által átvett polgári házasság intézménye olyan jogi fogalomként és elvvé vált, amely tartósan befolyásolja a jogi gondolkodást a jövőben is. A Dél-Afrikában elfogadott házastársi öröklést illetően pedig, a parlament alkotta törvény változtatott az eredeti szabályozáson, kimondva, hogy a házastárs kizárása az öröklésből a túlélő házastárs számára igazságtalan helyzetet teremt.

HAITAS, DANIEL

Die Politieke Ordonnansie von den Niederlanden und Westfriesland aus dem Jahre 1580, sowie ihre Auswirkungen auf die angelsächsische Welt

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz analysiert die Auswirkungen des im Jahre 1580 von der Republik der Sieben Vereinigten Provinzen und Westfriesland erlassenen politischen Dekrets auf die angelsächsische Welt und insb. auf die heute im Bundesstaat Massachusetts lebende Plymouth-Kolonie sowie auf Südafrika. Der Gedankengang konzentriert sich darauf, wie in die Plymouth-Kolonie angekommene Pilgrime das Rechtsinstitut der Zivilehe in ihrer Gesellschaft eingeführt haben, darüber hinaus legt sie den niederländischen Ur-

sprung der Entwicklung des erwähnten Instituts offen. Es wird der Zeitraum dargelegt, in dem sich die Auswanderer zuvor in den Niederlanden aufgehalten haben, und werden die Umstände skizziert, die die Gemeinde dazu bewogen haben, sich in der Neuen Welt anzusiedeln. Anschließend beschäftigt sich mit den Regelungen des politischen Dekrets bezüglich der gesetzlichen Erbfolge der Ehegatten und überprüft ihre Entwicklung durch einige relevante Gesetzgebungsakte in Südafrika.

- ¹ E tanulmány a *Pro Futuro* 2020. 4. számában megjelent *The 1580 Political Ordinance of the States of Holland and West Friesland: Certain Examples of its Influence in the English-Speaking World* című tanulmányom fordítása, az eredeti szöveghez képest néhány tartalmi változtatással. Ford. FICSOR Krisztina egyetemi adjunktus (Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar).
- ² STEIN, Peter: *Roman Law in European History*. Cambridge, 1999. Cambridge University Press, 97. p.
- ³ Uo.
- ⁴ LESAFFER, Randall: *European Legal History: A Cultural and Political Perspective*. Ford. ARRIENS, Jan. Cambridge, 2019. Cambridge University Press, 361. p.
- ⁵ VAN DER KESSEL, Dionysius Godefridus: *Select theses on the laws of Holland and Zeeland: being a commentary of Hugo Grotius' Introduction to Dutch jurisprudence, and intended to supply certain defects therein, and to determine some of the more celebrated controversies on the law of Holland*. Cape Town, 1884. J. C. Juta, 2. p.
- ⁶ VOET, Johannes: *His Commentary on the Pandects: Wherein, Besides the principles and the more celebrated controversies, of the roman law, the modern law is also discussed, and the chief points of practice*, Vol.1, Bk. 1. Ford. BUCHANAN, James. Cape Town, 1880. J. C. Juta, 7. p.
- ⁷ LEE, R.W: *An Introduction to Roman-Dutch Law*. Oxford, 1915, Clarendon Press, 5–6. p.
- ⁸ WESSELS, Johannes Wilhelmus: *History of the Roman-Dutch law*. Grahamstown, Cape Colony, 1908. African Book Company, 222–223. p. Hozzá kell tennünk azonban, hogy az 1580. évi Politikai Rendelet nem pusztán a házasság és az öröklés szabályait tartalmazta, hanem magában foglalta a bérlettel, adásvétellel, cégbejegyzéssel és a zálogjoggal kapcsolatos normákat is.
- ⁹ BRADY JR., Thomas – OBERMAN, Heko A. – TRACY, James D: *Handbook of European History 1400-1600: Late Middle Ages, Renaissance and Reformation*. Leiden, 1995. E. J. Brill, 403. p.
- ¹⁰ VAN DER HEIJDEN, Manon: *Women and Crime in Early Modern Holland*. Ford. MCKAY, David. Leiden–Boston, 2016. Brill, 103. p.
- ¹¹ VAN DER HEIJDEN, Manon: Marriage Formation: Law and Custom in the Low Countries 1500–1700. In MENCHI, Silvana Seidel (ed.) with the collaboration of EISENACH, Emlyn: *Marriage in Europe 1400–1800*. Toronto, 2016. University of Toronto Press, 161. p.
- ¹² COERTZEN, Pieter: Marriages, Civil Unions, Partnerships, and Religion in South Africa after 1996. In DURHAM Jr., W. Cole – THAYER, Donulu D. (eds.): *Religion and Equality: Law in Conflict*. London–New York, 2016. Routledge, 117. p.
- ¹³ COERTZEN 2016. 117. p.
- ¹⁴ SCHILTKAMP, J. A: On Common Ground: Legislation, Government, Jurisprudence, and Law in the Dutch West Indian Colonies in the Seventeenth Century. In FUNK, Elisabeth Paling – SHATTUCK, Martha Dickinson (eds.): *A Beautiful and Fruitful Place: Selected Rensselaerwijck Papers Volume 2*. New Netherland Institute, 2011. 227. p.
- ¹⁵ RITCHIE, Donald A: *Heritage of Freedom: History of the United States*. New York, 1985. Scribner Educational Publishers, 41. p.
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ MORISON, Samuel Eliot – COMMAGER, Henry Steele – LEUCHTENBURG, William E: *The Growth of the American Republic: Volume 1*. Seventh Edition. New York–Oxford, 1980. Oxford University Press, 52. p.
- ¹⁸ STRATTON, Eugene Aubrey: *Plymouth Colony, Its History & People, 1620–1691*. Utah, 1986. Ancestry Publishing, 18. p.
- ¹⁹ BRADFORD, William: *Of Plymouth Plantation 1620–1647. A New Edition: The Complete Text, with Notes and Introduction by Samuel Eliot Morison*. New York, 1984. Alfred A. Knopf, 10. p.
- ²⁰ Uo. 16–17. p.
- ²¹ Uo. 23. p.
- ²² HESTETUN, Øyunn: Pilgrims' Progress: Leaving the Old World for the New World, with Robert Cushman. In HOLM, Helge – LAEGREID, Sissel – SKORGEN, Torgeir (eds.): *Europe and its Interior Other(s)*. Aarhus, 2014. Aarhus University Press, 41. p.
- ²³ BRADFORD 1984. 25. p.
- ²⁴ Uo.
- ²⁵ BROWN, Richard D. – TAGER, Jack: *Massachusetts: A Concise History*. Amherst, 2000. University of Massachusetts, 15. p.
- ²⁶ MORISON, Samuel Eliot: *The Oxford History of the American People*. New York, 1965. Oxford University Press, 55. p.
- ²⁷ BRADFORD 1984. 47–49. p.
- ²⁸ Uo. 25. p.
- ²⁹ Uo. 72., 75. p.
- ³⁰ Uo. 75. p.
- ³¹ Uo. 75–76. p.
- ³² www.thoughtco.com/history-of-the-plymouth-colony-4158197.
- ³³ BANGS, Jeremy Dupertuis: *Strangers and Pilgrims, Travellers and Sojourners: Leiden and the Foundations of Plymouth Plantation, Plymouth*. Massachusetts, 2009. General Society of Mayflower Descendants, xiii. p.
- ³⁴ BRADFORD 1984. 86. p.
- ³⁵ Uo.
- ³⁶ HOWARD, George Elliot: *A History of Matrimonial Institutions Chiefly in England and the United States with an Introductory Analysis of the Literature and the Theories of Primitive Marriage and the Family: Volume 2*. Chicago, 1904. The University of Chicago Press Callaghan & Company, 129. p.
- ³⁷ POWELL, Chilton L: Marriage in Early New England. *The New England Quarterly*, July 1928, Vol. 1, No.3, 325. p. www.jstor.org/stable/359877.
- ³⁸ FISCHER, David Hackett: *Albion's Seed: Four British Folkways in America*. New York and Oxford, 1989. Oxford University Press, 77. p. Kivételt jelenthettek ez alól az uralkodók és az arisztokrácia magas rangú tagjai. Lásd FISCHER 1989. 77. p.
- ³⁹ HASKINS, George L.: The Legal Heritage of Plymouth Colony. *University of Pennsylvania Law Review*, 1962. Vol. 110, No. 6, 847., 855. p. www.jstor.org/stable/3310640.
- ⁴⁰ AREEN, Judith C: Uncovering the Reformation Roots of American Marriage and Divorce Law. *Yale Journal of Law and Feminism*, 2014. Vol. 1, 64. p. <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/1642/>.
- ⁴¹ HASKINS 1962. 855. p.
- ⁴² Uo.
- ⁴³ RIETBERGEN, P. J.: *A Short History of the Netherlands: From prehistory to the present day*. Amersfoort, 2019. Bekking & Blitz Publishers, 97. p.
- ⁴⁴ VAN ZYL, Deon H: After Cicero: Legal Thought from Antiquity to the New Constitution. In PARKER, Grant (ed.): *South Africa, Greece, Rome: Classical Confrontations*. Cambridge, 2017. Cambridge University Press, 269. p.
- ⁴⁵ DU TOIT, Francois: Roman–Dutch law in modern South African succession law. *Ars Aequi*, April 2014, 278. p. <http://repository.uwc.ac.za/xmlui/handle/10566/1316>.
- Érdemes megjegyezni azonban, hogy később, amikor Napóleon 1809-ben a jog részévé tette a *Code Civilt* Hollandiában, az ott érvényes római-holland jogot hatályon kívül helyezték. Ettől függetlenül a római-holland jogrendszer fennmaradt azokon a korábban holland területeken, amelyek brit fennhatóság alá kerültek még a francia Polgári Törvénykönyv bevezetése előtt. Lásd ZWEIFERT Konrad – KÖTZ, Hein: *Introduction to Comparative Law*. Ford. WEIR, Tony. Oxford, 1998. Oxford University Press, 232. p.
- ⁴⁶ LEACOCK, Stephen: The Union of South Africa. *The American Political Science Review*, November 1910, Vol. 4, No. 4, 498. p. www.jstor.org/stable/1944928.
- ⁴⁷ Uo.
- ⁴⁸ KUITENBROUWER, Vincent: *Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899–1902)*. Amsterdam, 2012. University Press, 66. p.

- ⁴⁹ Pain, J. H.: The Reception of English and Roman–Dutch law in Africa with reference to Botswana, Lesotho, and Swaziland. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, July 1978, Vol. 11, No. 2, 166. p. www.jstor.org/stable/23245418.
- ⁵⁰ Political Ordinance of 1 April 1580. Translation and summaries from Howard. The Administration of Estates, 1908. Frans v Paschke and Others (unknown-2005/1548) [2007] NAHC 49 (11 July 2007). HEATCHOTE, A. J., footnotes 10–11. <https://namiblii.org/na/judgment/high-court/2007/49>.
- ⁵¹ LEE, R. W.: The Fate of Roman-Dutch law in the British Colonies. *Journal of the Society of Comparative Legislation*, 1906. Vol. 7, No. 2, 367. p.
- ⁵² Uo.
- ⁵³ LEE 1915. 326. p.
- ⁵⁴ KOLKMAN, Wilbert D.: Intestate Succession in the Netherlands. In REID, Kenneth G. C. – DE WAAL, Marius J. – ZIMMERMAN, Reinhard (eds.): *Comparative Succession Law. Volume II: Intestate Succession*. Oxford, 2015. Oxford University Press, 227. p.
- ⁵⁵ Uo.
- ⁵⁶ LEE, R. W.: The Intestate Succession of Husband and Wife in Roman–Dutch Law. *Journal of the Society of Comparative Legislation*, 1912. Vol. 12, No. 2, 313. p.
- ⁵⁷ Political Ordinance, Articles 20–28. Translation and summaries from Howard. The Administration of Estates, 1908. Frans v Paschke and Others (unknown-2005/1548) [2007] NAHC 49 (11 July 2007). HEATCHOTE, A. J., footnotes 10–11. <https://namiblii.org/na/judgment/high-court/2007/49>.
- ⁵⁸ LEE 1912. 313. p.
- ⁵⁹ LEE 1915. 330. p.
- ⁶⁰ GALL, Heleen C.: European Widows in the Dutch East Indies: Their legal and social position, *Between Poverty and the Pyre: Moments in the history of widowhood*. In BREMMER, Jan – VAN DEN BOSCH, Lourens (eds.): *Between Poverty and the Pyre: Moments in the History of Widowhood*. London–New York, 1995. Routledge, 103. p.
- ⁶¹ DE WAAL, Marius J.: Intestate Succession in South Africa. In REID–DE WAAL–ZIMMERMAN (eds.) 2015. 255. p.
- ⁶² Idézi SPAFFORD, D. H.: Intestate Succession in Rhodesia. *The Rhodesian Law Journal*, 1967. Volume 7, Issue 2, 175. p. https://journals.co.za/doi/10.10520/AJA0035483X_130.
- ⁶³ TENNANT, Hercules: *The Notary's Manual, Containing Instructions for the Notaries at the Cape of Good Hope*. Cape Town, 1844. A. S. Robertson, 133–134. p.
- ⁶⁴ Tjingaete v Lakay NO and Others [2014] NAHCMD 178 (11 June 2014) at para 34. <https://namiblii.org/na/judgment/high-court-main-division/2014/178>.
- ⁶⁵ The Succession Act 13 of 1934, Article 1. Idézi BROOKS, Pierre E. J.: Matrimonial property regimes and succession in South African private international law. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, November 1978. Vol. 11, No. 3, 294. p. www.jstor.org/stable/23906329.
- ⁶⁶ Case No. 1646/01, in the High Court of South Africa (Cape of Good Hope Provincial Division). www.saflii.org/za/cases/ZAWCHC/2003/25.pdf.
- ⁶⁷ Uo.
- ⁶⁸ JAMNECK, J.: The Problematic Practical Application of Section 1(6) and 1(7) of the Intestate Succession Act under a new Dispensation. *Potchefstroom Electronic Law Journal / Potchefstroomse Elektroniese Regsblad*, 2014. Vol. 17, No. 3, 2014, 982. p. www.scielo.org.za/pdf/pelj/v17n3/05.pdf.
- ⁶⁹ DE WAAL 2015, 255. p.
- ⁷⁰ Intestate Succession Act 81 of 1987. www.justice.gov.za/legislation/acts/1987-81.pdf.

A kereskedelmi jogi diszciplína különállása 1948 után kérdőjeleződött meg, amikor a jogág – Sárközy Tamás (1940–2020) professzor sokak által idézett, a társasági jogra alkalmazott kifejezésével – „tetszhalott állapotba került”, ami az egységes szocialista gazdasági jog létjogosultságával kapcsolatos rövid elméleti vita után 1951-től a volt kereskedelmi és váltójogi tanszékek és a korábban általuk oktatott tananyag felszámolásával (új, gazdasági jogi jellegű tanszékekre történő szétdarabolásával, illetve a polgári jogba való beolvasztásával) járt. A gazdasági jogi szakág rehabilitációja már az „új gazdasági mechanizmus” éveiben felmerült, a rendszerváltozás időszakában pedig modern, piacgazdasági hangsúlyokat kapott (üzleti jog). Mivel azonban az 1998-ban indult és végül 2013-ban lezárult magánjogi kodifikáció deklarálta és ténylegesen is monista,² a kereskedelmi magánjogot is magában foglaló kódexet eredményezett (2013. évi V. törvény), a történeti kereskedelmi jog végül sem klasszikus, sem e modernebb formájában nem tudott új, önálló életre kelni.

Képes György

A kereskedelmi jog mint önálló diszciplína történeti helye a magyar egyetemi szintű jogi oktatásban

Az államszocialista korszaktól napjainkig

1. A gazdasági jog önálló oktatásának kérdése 1948-tól a rendszerváltozásig

A 206.693/1948. VKM sz. rendelet kiadásával jelentős változások következtek be a jogi oktatás tantárgyi struktúrájában.³ A „fordulat évétől” a kereskedelmi jogra mint „burzsoá” tárgyra nem volt többé szükség. A rendelet értelmében a kereskedelmi jogot gazdasági jogra kellett átnevezni,⁴ ami Budapesten már az 1948/49-es tanévben